

STANLEY KUBRICK ÜZERİNE (1928-1998)

Arş.Gör.
Melis Erkam GÜMÜŞ*

* M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Doktora Öğrencisi ve Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Görevlisi

HAYATI :

New York'ta Bronx'ta büyüyen, çalışma hayatına fotoğrafçı olarak atılan Stanley Kubrick Beyaz perdeyi seçmesinin nedenini "Öylesine fazla kötü film gördüm ki daha iyisini yapabileceğime inandım" diye açıklıyor. (H.Yaşam, Mart 99) Amerika'nın çeşitli bölgelerini gezdi ve bilgiye karşı büyük bir ilgi duymaya başladı. Modern Sanat Müzesi'nin düzenlediği film gösterilerine katıldı. Hiçbir filmi kaçırmamaya dikkat ederek kendisine müthiş bir sinema altyapısı geliştirdi. (Genç, Anısına)

Filmleri toplam 8 oscar alırken, 14 kez de aday gösterildi. Yönetmen 2001 ile "en iyi görsel efekt" Oscar'ını kazandı ama kendisi hiçbir zaman "en iyi yönetmen" ödülünü alamadı.

Amerikalı yönetmen, İngiltere'de on yedinci yüzyıldan kalma büyük bir konakta yaşıyordu. Büyük tartışmalar yaratan projelerinin birçoğunu bu konakta sofistike montaj masalarında yaptı. Eserlerinin final sahnelerini montaj odalarına çevirdiği ahırlarda gerçekleştirdi. (H. Pazar, Ekim 1999)

ÜNLÜ YÖNETMEN ÜZERİNE GÖRÜŞLER :

Sanatçı bir düzine filmiyle çağdaş sinemanın önemli ustalarından biri olarak duruyor. Önemli bir özelliği, bağımsızlığına alabildiğine düşkün olması. ...(Dorsay,1997 : 353)

Stanley Kubrick en gizemli film yönetmenlerinin arasında yer alıyordu. (Eyüboğlu,Yakın Plan)

Kubrick, Hollywood'da ve tüm dünyada müthiş bir yaratım gücüne sahipti. (Genç, Anısına)

Tam bir sinema imparatoru, tam bir ayrıntı manyağı, tam bir perfeksyonist o... (Dorsay, 1997 : 354)

Hayalperest, takıntılı, ketum... mükemmelliyetçi. Senaryosundan ışığına, müziğine kadar filminin her şeyiyle bizzat ilgileniyor, aynı sahneyi 100 kez çektiği de olabiliyordu. (H.Yaşam, Mart 99)

Filmlerinin yapımını tüm ayrıntılarına dek o hazırlıyor, planlıyor, programlıyor. Senaryodan çekime, kurgudan müziğe her şeyi o seçiyor. (Dorsay, 1997 : 354)

1960'lardan günümüze setlerde boy göstermiş sinema adamlarındandır. Mükemmelliyetçiydi, uzantısında kontrol manyağıydı. Kamerası ardından dünyaya görmek istediği ve başka kimsenin göremediği şekilde bakar, filmleri hasılat rekorları kırmamasına rağmen dev stüdyoları avucunda oynatırdı. (Baydar,Londra'nın Orta yeri Sinema)

FILMLERİ ÜZERİNE :

Geniş kitlelere ulaşan ilk filmi The Killing (Son Darbe), Kubrick'in sinema tarihini ne kadar iyi bildiğini gösteren kusursuz bir kara film olarak değerlendirilmektedir. Yönetmen öncelikle klasik formda filmler çevirmenin peşindeydi; kendine özgü temaları daha sonra çekecekti. Son Darbe'de burjuva toplumlarında paranın abartılmış işlevine karşı eleştiri açık ve kesindir. (Dorsay,1997 : 346)

"Görmek İnanmaktır : Hollywood Filmleri Tasayı Bırakıp Ellileri Sevmeyi Bize Nasıl Öğretti" adlı kitabında Peter Biskind, dönemin birçok filminde, muhafazakar olanlarda bile, başat mit ve değerlerin sorgulandığını gösteriyor. Her şeye rağmen, Hollywood filmlerinin Avrupa ve Üçüncü Dünya sinemasında uzun zamandır etkili olan eleştirel ve deneysel tema ve biçimsel tarzları benimsemeye başlaması altmışların ortalarını buldu. Biskind incelemesini, ellilerde varılmış olan toplumsal fikir birliğinin altmışlı yılların filmlerinde nasıl "çözüldüğünü" betimleyerek noktıyor. Gerçekten de, altmışların başlarından ortalarına kadar yapılmış belli başlı filmler şöyle bir gözden geçirildiğinde, Biskind'in "solun sessizce yaklaşması" diye nitelediği şeyin belirtilerine rastlanabiliyor : 1960 yapımı Spartaküs bir köle ayaklanmasını anlatıyor.

Dr. Strangelove ise nükleer savaş çılgınlığını ve sağ kanadın paranoyasını hicvediyor. (Ryan&Kellner,1997 : 20-21)

Altmışlı yılların filmleri türsel süreksizlikle ve yenilik arayışları ile damgalanmışken, yetmişli yılların başında şeytani korku ve felaket film-

leri halinde dönüş yapan film türleri temel bir film formatı oluşturdu. Ayrıca, altmışlı yılların sonlarına ait ironik ve eleştirel tonlu toplumsal gerçekçi üsluplar yetmişli yılların ortalarında yerini tuntuşraklı, özentili ve abartılı söylemlerin bir karışımına bıraktı. (Ryan&Kellner, 1997 : 30)

1960'ların son yıllarında birçok Hollywood filmi, yurttaşlık hakları, yoksulluk, feminizm ve militarizm gibi konular etrafında hareketlenen ve hızla tırmanmakta olan toplumsal akımların etkisinde kalarak, Amerikan kurum ve değerlerine eleştirel yaklaşımlar getirmiştir. Bu dönemde sinema hem bir toplumsal eleştiri aracı olarak, hem de yeğlenen alternatif değer ve kurumları sunma aracı olarak kullanılmıştır. (Ryan&Kellner,1997 : 43)

Spartaküs'de Kubrick, ünlü senarist Dalton Trumbo'nun bir senaryosundan yola çıkarak, Hollywood tarihinin en başarılı yapımlarından birini imzalamıştır. Tarihin ilk büyük isyanını başlatan kölenin öyküsünün anlatıldığı bu filmde Kubrick, Hollywood'un kalıplarına ve kurallarına tamamen ters düşmeksizin, yine de kişelliğini korumasını bilmiştir. Spartaküs, Stanley Kubrick'in ilk dönemini kapayan film de sayılabilir. Gerçekten de bu dönemin filmlerinde ortak bazı özellikler vardır. Kubrick, belirli bir türün ve kesin bir üslubun adamı olmamakla beraber, genellikle "klasik üslup"ta bir sinemacı sayılmaktadır. Anlattığı öyküleri dikkatle seçerek, konularının sağlam bir içerik ve belli bir çağdaş toplum eleştirisi taşımasına dikkat etmektedir. Spartaküs filminde yönetmen, köleliğin egemen sınıflara karşı ilk ayaklanışına, çağdaş ve modern bir yorum getirmektedir.

Kubrick, yönetmenlik yaşamının başında söylediği bir cümledeki, "iyi romanları sinemaya uyarlamamın tamamen aleyhindeyim" düşüncesine aykırı davranarak, Vladimir Nabokov'un ünlü romanı Lolita'yı perdeye aktarmıştır. Lolita Kubrick'in ilk dönem filmlerinden birisi olan ve klasik bir gramerle kotarılan, sinemanın ele aldığı temalar açısından özgürleşmesi adına büyük ve cesaretli bir yapımdır. (Genç, Anısına)

Kubrick'in ikinci döneminin ilk ürünü Dr.Strangelove'dır. Kubrick, bu değişik filmde, tamamen fantezi bir konuyu işlemekte, Amerikan haber alma ve genel kurmay noktalarında bulunan bir dizi önemli kişinin içine düştüğü yanlışlıklar zinciri sonucunda dünyanın bir atom savaşına nasıl sürüklendiğini anlatmaktadır. Film, çılgın bir güldürü atmosferinin gerisinde, çağdaş insanın gündelik yaşamında Demokles'in kılıcı gibi duran bir sürekli ve büyük korkuyu, kaygıyı dile getirmektedir : Bir atom savaşının getireceği kıyamet günü korkusu. Kubrick'in üslubu keskin ve acımasız bir mizah içermektedir; buna karşın film, düşünen birisi için hayli ürkütücüdür. (Dorsay,1997 : 346) Dr.Strangelove Nazizme saldıran bir film olarak da değerlendirilmiştir. Bu film, sadece A.B.D. ve Rusya militarizmine karşı bir film değildir, aynı zamanda in-

san hayatının politikacılar ve ordu tarafından hiçe sayılmasının kara komedi formunda ortaya konmuş bir belgesidir. (Genç, Anısına)

Kubrick'in ve eleştirilenlerin bir kısmına göre tüm bir sinema tarihinin en iyi filmi, 1968 yılında gerçekleştirilmiştir. Dönemin, toplumsal muhalefetiyle koşut olarak zenginleşen kültürel ortamına yakışan, felsefe ve sinemanın muhteşem buluşmasıdır 2001 : A Space Odyssey. Bu film herşeyden önce bilim, felsefe ve sinemanın buluşmasıdır.

Kubrick'in artık "klasik sinema"yı bir yana bırakıp, her türlü sınıflamanın dışına taşan bir yönetmen olma, seyircisini sürekli olarak şaşırtma dönemi başlamıştır. Bundan sonra yaptığı 2001 : Uzay Yolu Macerası tam üç yıllık bir hazırlık döneminden sonra gerçekleşen ve Arthur Clarke'ın özgün bir senaryosuna dayanan bir filmidir. Kubrick, bu filmle, bilim-kurgu sinemasına en önemli başarılarından birini kazandırmıştır. İnsanlığın gelişmesinden geleceğe doğru uzanan bir çizgi üzerinde insanoğlunun serüvenini ve uzaya açılışının olası sonucunu vermeye çalışan Kubrick, bu filmle yaratıcı gücünün doruğuna ulaşıyor, nefes kesen bir sinemasal anlatıma ulaşıyordu. Bazılarınca gizemci ve metafizik öğeleri dolayısıyla eleştiriliyordu film. Stanley Kubrick'in "2001-Uzay Yolu Macerası ", yalnızca insanlığın geçmişinden, yaratılışından, evren içinde akıp giden geleceğine doğru uzanan bir destan değil, insanlığın kökeniyle birlikte evrenin ezeli ve ebedi sırrına da bir çözüm / açıklama getirmeyi deneyen, yoğun, kişisel, özgün, zengin bir felsefi öykü. Kubrick, 2001'I, hemen hepsini kendi tasarladığı, uzay çağı buluşlarının çok etkili bir sinemasal görünümünü veren çekimlerle kurmuş, teknolojik çağın buluşlarını filmde yansıtmıştır. Bu açıdan film, baştan sona, büyük bir teknik aşamayı ve şaşırtıcı, başdöndürücü bir teknik verimi haberleyen düzeyiyle seyircisini etkiler. Seyredilen, içinde yaşadığımız uzay çağında, sinemanın bizi alıştırdığı tüm serüvenlerin ötesine geçen, başka türlü, ürkütücü ve sonsuz, korkunç bir maceradır. (Dorsey, 1997 : 348-349) Film, insanlığın ortaya çıkışını anlatarak başlıyor. Hayvanımsı durumda bir insan topluluğu en düşük düzeyde bir varoluş içinde yaşarken görülmektedir. Bu filmde, teknoloji insanın dünyasını fiziksel olarak genişletmiş, ama duygusal yanlarını yok etmiş, onu bir makinaya dönüştürmüştür sanki... (Oskay, 1995 : 152) 2001, Kubrick'e göre, duygusal ve felsefi içeriğiyle aynen bir müzik parçası gibi bilinçaltına sızan bir filmidir. Evren, insandan daha büyüktür. Kubrick'e göre teknoloji de insandan daha büyüktür. Bu filmde asıl kahramanlar makinelerdir. En güçlü karakter uzay gemisinin içindeki insanları denetleyen ve manipüle eden (ya da öyle gösterilen) HAL9000 adlı robottur. Hayatın anlamı ve bir ilahi varlığın mevcudiyetini (ya da yokluğunu) tartışan ilk film olmamasına karşın, bu iki konuyu birleştiren, onları melodramatik değil, entellektüel düzeyde tartışan ilk film budur.

1971'de Amerikan kültürü hala büyük ölçüde bir çekişme alanıydı. Altmışlı yıllara tepki gösteren filmlerin ortaya çıkışını, Hollywood'un

gelişmekte olan muhafazakar akıma bütünüyle teslim olduğu biçiminde yorumlamak yanlış olur. 1971'de radikal filmler varlıklarını kuvvetle duyurmayı sürdürmüştür. Örneğin, dönemin pek az filminin sınıf sorunlarına politik olarak eğilmesine karşın, Kubrick'in Otomatik Portakal'ı bir istisna olarak değerlendirilebilir. Film, devletçe görevlendirilmiş uzmanlar tarafından davranış geliştirme yöntemiyle ıslah edilen, işçi sınıfından, suç eğilimli yeni yetme bir gençle ilgilidir. Ne var ki, kendisini suça yönelten iç güdülerden yoksun kalan Alex, kısa süre içinde eski kurbanları için bir hedefe dönüşecek ve intihara kalkışacaktır. Bu başarısız girişim onun yeni, ıslah edilmiş koşullanmasını yıkacak, Alex yeniden geçmişteki suçla örülü doğasına dönecektir. Alex'in geçmişteki kurbanları ile karşılaşmasının kaçınılmaz görünmesi ya da bu karşılaşmaların mekanik karakteri, Kubrick'in dönemin sevilen popüler edebiyatı arasında da yer alan 2001 : Uzay Macerası'nda açıkça gözlenen, kötülüğün önüne geçilmezliği temasına işaret eder. "Ev" denen yapılarda yaşayan iyi ve "normal" insanlar bile Alex'in "anormal" davranışlarına denk bir şiddete yatkındır. Liberal sivil toplumun ipliğini pazara çıkarmaya yönelik bu şema, hicivsel ve ironik bir üslupla desteklenir. Filmin son derece metaforik yapısı, uygarlığın altında yatan vahşi doğa fikrini kolayca içine almaya elverişlidir. (Ryan&Kellner,1997 : 86-87)

Barry Lyndon'la tamamen değişik bir yapıt ortaya koyuyordu. Barry Lyndon, Kubrick'in yeniden ve hem de kusursuz biçimde "klasik sinema"ya dönüşünü simgeliyordu. İlk kez Kubrick için anlattığı şey değil, anlatmanın kendisi önemliydi sanki. Eleştirmenlerin bir bölümünün ortak kanısıyla Kubrick, sinemanın şimdiye kadar yarattığı en olağanüstü "gösteri"lerden birini gerçekleştirmişti. Filmin ön hazırlığı üç yıl sürmüştü. Kubrick, filminde tüm çabasını olağanüstü güzellikte bir film yapmaya yöneltmişti. Değişik çarpıcı bir öyküyü çarpıcı biçimde anlatmaya değil. (Dorsay,1997 : 350-351)

Kamusal ve özel alana ait gizli güç tematiklerinin birbirinin içine geçmesi, Kubrick'in bu döneme rastlayan önemli filmlerinden birinde, Parıltılar (The Shining, 1980) 'da özellikle belirgindir. Parıltılar, aile içi şiddete dayalı bir hikayeyi gizli güçler anlatısı üzerine yerleştiren eleştirel bir korku filmidir. Kubrick gizli güçler hikayesini, aile benzeri kişiler arası yapıların başarıyı, hazzı ve özdeğerlik duygusunu adaletsizce dağıtan bir ekonomik sistemin yarattığı saldırganlık ve öfke gibi olumsuz duyguları özümsemeye zorlanması durumunda ortaya çıkan yıkımı çözümlenmek için bir araç olarak kullanır. (Ryan&Kellner,1997 : 271) Film, sözselsel olmaktan çok görsel bir metindir. Yani, savlarını anlamın söylemsel irdelenişiyle değil, asli olarak imgeler ve renk şifrelemesi aracılığıyla iletir. Dil uygarlık demektir ama "doğa" dilin ve uygarlığın adeta tümüyle dışında kalmıştır. Kubrick'in filmi, sağ kanat disiplincilik ve ilkelciliğin cinsel psikopatolojisini irdeler. Başboş, düzensiz ve vahşi insan doğasının disiplin altına alınması gereğine ilişkin toplumsal tema, filmin kendisi de son derece denetimli olan üslubunda somutlaşır (Ryan&Kellner,1997 : 276-277)

Seksenli yılların filmleri duyarlılıktaki bir yön değişimini haber veriyordu; bu değişim altmışlı yılların geri döndüğü anlamına gelmese de, en azından, altmışlı yılların eleştirel ruhunun tümüyle tarihe gömülmediğini anlatıyordu. (Ryan&Kellner,1997 : 458)

Yeni militarizm tümüyle karşılıksız kalmamış, Full Metal Jacket gibi filmler seksenli yıllarda belirli militer biçimlere karşı tavır almıştır. (Ryan&Kellner,1997 : 333) Kubrick amansız bir savaş karşıtı, tam bir ordu düşmanıydı. Filmlerinde üst rütbeli karakterler sorunlu ve şiddete eğilimli olaral çizilmişti. "Full Metal Jacket"daki albay karakteri, bu bağlamda ordunun doğasında varolan emir-komuta zincirini simgeler ve uç noktada şiddet düşkünü olarak çizilmiş karakter Kubrick'in filmlerindeki askerlerin en canisi olup çıkar.

Bu ünlü Vietnam filmi hemen tüm Kubrick filmleri gibi tartışılmış, polemiklere yol açmıştır. Kubrick'in filmlerinin değişmeyen yazgısı buydu : hiçbir biçimde ittifak sağlamamak, seyirciyi ve eleştirmenleri ikiye bölmek, sevmek ya da neredeyse nefret edilmek. Full Metal Jacket, yalnız Vietnam üzerine değil, genelde savaş üzerine de yapılagelmiş en önemli filmlerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Kubrick filminde Vietnam'da operasyonlara katılacak bir birliğin önce eğitimini, sonra da yapılan hareketin öyküsünü anlatmaktadır.

On iki yıl sinemadan uzak kaldıktan sonra çevirdiği "Eyes Wide Shut" adlı film, yönetmenin kişiliğini, özgürlüğünü, sınırsız yaratıcılığını dilediğince eserine yansıttığı bir yapımdır. Bu film bir çiftin birbiriyle yaşadığı ilişkideki vicdanı sorgulamaktadır. Film aynı zamanda insanlara kendi ilişkileriyle ilgili sorular da sormaktadır. Eyes Wide Shut şu dersi vermektedir : Eğer kendi varoluşunuzu paylaşacak, aşık olduğunuz birini bulduysanız, bu ilişkiyi koruyun ve bütün dikkatinizi, herşeyinizi ona verin.

Herşeyden önce Kubrick birçok genre (tür) 'ların yönetmeni. Kubrick deyince ilk akla gelen tür bilimkurgu oluyor. Otomatik Portakal, 2001 Uzay Macerası ve Dr. Strangelove filmleri kendi aralarında oldukça farklı tarzlar içermekle birlikte bilimkurgu sinemasının en başarılı örnekleri arasında yer alıyor. Tür olarak savaş filmleri düşünüldüğünde Paths of Glory, tarihi savaş filmi olarak Spartacus ve Vietnam filmi olarak da Full Metal Jacket hemen akla geliyor. Daha sonra ise tarihi bir film olan Barry Lyndon.

Onsekizinci yüzyılda geçen Barry Lyndon'dan gelecekte geçen 2001 Uzay Macerası'na kadar Kubrick'in ele aldığı her türlü kişilik toplumların çürümüşlüğünden nasibini alıyor. Bu filmler tüm zamanları kendine özgü zenginlikleri, karmaşıklıkları ve şıklığı içinde temsil ediyor. Stanley Kubrick filmleriyle, geçmişten günümüze insanoğlunun tüm korkularını, kaygılarını, saplantılarını, tarih boyunca yaşadığı, bugün de yaşa-

makta olduğu ve karanlık bir gelecekte belki de daha kötüsüne tanık olacağı şiddetin ve vahşetin betimlemesini yapıyor. Tüm bunları göz önüne alırsak, Kubrick barok bir yönetmen olarak değerlendirilebilir.

KUBRICK DİYOR Kİ :

Ünlü Yönetmen şöyle diyor : "Bugüne kadar çevirdiğim filmlerin hepsinde amacım öykü anlatmaktı." (Bergin, 1999)

O'na göre izleyicileri etkilemenin en geçerli yolu, onların beyinlerine değil duygularına ulaşmak. "Hep aynı türde film yapmak, bir türde uzmanlaşmak hiç de ilginç gelmiyor bana" diyor ünlü yönetmen.(Dorsey,1997 : 351)

Kubrick : " yönetmen filmde herşeyi kontrol etmeli" diyor ve şöyle devam ediyor : "Çalışmalar, sahne donatımının hazırlanmasıyla başlar; daha sonra parasal ve yasal koşulların saptanmasına sıra gelir. Oyuncuların seçimi, öykünün yaratılması, setler, kostümler, fotoğraflar ve oyunculuk gibi öğeler sıralanır. Film çekildiği zaman da aslında kısmen tamamlanmış sayılır. Müzik efektlerinin kullanılması ve son olarak da adının konulması hep bir öyküyü anlatmanın evreleridir. Bence izleyicileri filmdeki olaylara hazırlamak ve vurgulamak istediğiniz noktaları izleyicilere sunabilmek için uygulanan yöntemlerin en etkilisi müziktir. Müziğin doğru kullanılması ve buna müziğin kullanılmaması da dahil, film yapımcısının yararlanabileceği en güçlü silahtır. (Bergin, 1999)

FİLMLERİ :

- Day of the Flight (kısa film - 1950 - ilk)
- Flying Padre (kısa film - 1951)
- Fear and Desire (1953)
- Killer's Kiss (1955)
- The Killing - Son Darbe (1956)
- Paths of Glory - Zafer Yolları (1957)
- Spartacus (1960)
- Lolita (1962)
- Dr. Strangelove (1963)
- 2001 : A Space Odyssey - 2001 Uzay Yolu Macerası (1968)
- A Clockwork Orange - Mekanik Portakal (1971)
- Barry Lyndon (1975)
- Shining (1979)
- Full Metal Jacket (1987)
- Eyes Wide Shut (1997)

KAYNAKÇA :

- BAYDAR Eralp, *Sansürcü Kubrick, Londra'nın Orta Yeri Sinema*,
www.superonline.com/sinema/zoom/yakinplan/eralp.htm
- BERGİN Azize, *Yöneten Herşeyi Kontrol Etmelidir*, **Hürriyet Ta-til&Pazar**, 11 Temmuz 1999
- DORSAY Atilla, **100 Yılın Yönetmeni**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, Şubat 1997
- EYÜBO-LU Selim, Kubrick'in Gözleri Hep Açıldı, Yakın Plan,
www.superonline.com/sinema/zoom/yakinplan/kubrick.htm
- GENÇ Kaya, *Gözleri Sımsıkı Kapandı*, Anısına,
[www.superonline.com/sinema/zoom/anisina stanley_kubrick.htm](http://www.superonline.com/sinema/zoom/anisina_stanley_kubrick.htm)
- HÜRRİYET**, *Kubrick'in Sırları*, 24 Ekim 1999
- HÜRRİYET Yaşam**, *2001 Yılı Göremedi*, 9 Mart 1999
- OSKAY Ünsal, **Popüler Kültür Açısından Çağdaş Fantazy Bilim-Kurgu ve Korku Sineması**, Yayın No : 133, Der yayınları, İstanbul.
- RYAN Michael & KELLNER Douglas, **Politik Kamera**, Çev : Elif Özsayar. Ayrıntı Yayınları, Eylül 1997.